

KESZELI FERENC

Nyelvleceké Vidornak

L. E. emlékének

„Hát most mommá meg nekem, ilhet-e má egy rendes magyar ember egy ilyen névvel, mind az enyim?” – veri az asztalt Dömötör Vidor, akit 1950-ben Radoslav Domotor néven anyakönyveztek Csehszországban, azzal az indoklással, hogy egyetlen szláv nyelvben sem létezik ö-betű, Vidor név pedig nincs. Vidor apai és anyai nagyszüleit, azok gyerekeit, Vidor majdani szüleit 1946 karácsonyán, a Benes-dekrétumok „jogán” burcolták el csehszágai kényszer-munkára.

A nagyszülők csak 1951-ben szívárogtak vissza a szülőföldjükre, de az időközben felnőtt gyermekeik már nem tartottak a semmibe visszatérő, rokonokhoz bekéredzkedett szüleikkel akiknek házaiban már idegenek laktak, állami kézre jutott földjeik hasznát is azok élvezték. A csehszágai rabszolgasorsra juttatott – közel ötvenezer – magyar ember közül közül azonban csak kevesen eresztettek gyökeret az idegen cseh földön. Dömötör Vidor esete minden tekintetben különleges: közel fél évszázaddal a nagyszülők deportálása után Vidor „visszaköltözött” ősei szülőföldjére, ahol az „akkori tulajdonostól” megvette nagyapja portájának maradék részét, aztán új otthont épített azon a családjának, de a cseh feleség, a magyarul alig értő két lánya és a magyarul mukkot se tudó unokái már nem követték az életén oly nagyot fordító embert.

Nem is látogatják. „Az anyám örömmel gyűtt haza. Apám urnáját egy szatyorban hozta. Egész úton a térgyin tartotta, hiábo montam, hogy tegye le. Nem tette le. Osztán két év múva meghalt. Dejszen tudod.”

Tudom. Öngyilkos lett.

Vidorral régóta tervezzük, hogy egyszer végigmondja nekem az életét, melynek töredékeiből többé-kevésbé már korábban összeállt bennem az életképe. Benne azonban a történelmi párhuzamok ismerete híján még mindig nagyon foghíjas a saját élettörténete. Vidor azonban kíváncsi, nyughatatlan, idegen környezetben magyarnak nevelt ember. Halmozottan hontalan. Sokakkal ellentétben ő tudnia akarja a múltat.

Tavaly nyáron már tettünk egy kísérletet, és asztalhoz ültünk. Azóta tudom, hogy a Csehszországban nagykorúvá lett Vidor szülei ott házasodtak össze, de a jobbnak ígérkező csehszágai egzisztencia ígéréteiben ők már nem követték a Csallóközbe és a Mátyusföldre visszatérő szüleiket, akiket a csehszlovák nemzetállami buzgalmak hullámverése először egy Csehszországba tartó marhavagonban sodort egymás közelébe.

– Apám a cselédkezés és bánya után ötvenkettőbe vagy mikó a sörgyárba ment dógozni, Anyu meg a kórházba takarított. Nem tom hol laktunk, de aszt tom, hogy 1954-be má lakást is szereztek. Otthun csak magyarul beszíték. Ja! Kifelejtettem, hogy akkó még semmi közük se lett egymásho. Még csak gyerekek vótak, de osztán kisébb megint találkoztak. Kípzeld el, viletlenű. Pedig akkó má tuttak csehű. Osztán mikó má együtt lettek, akkó má csak magyarú beszíték, pedig má tuttak csehű. Fialalok vótak, könnyen rájuk ragatt a cse szó. Há nem?

Vidor apai nagyszüleit egy mátyusföldi, az anyai nagyszülőket pedig egy csallóközi faluból vitték el. A két család a Pozsony peremén veszteglő szerelvények rendezése közben került ugyanabba a marhavagonba. Addig nem ismerték egymást. Az anyai nagypapa, Fehér Éráz módos gazda volt a Csallóközben, az apai nagypapa, Dömötör Vidor pedig szegényparaszt, aki 1935-ben szegénysorban is házat épített az övéinek egy mátyusföldi faluban.

– Anyu szülei meg a apujéi időbe hazagyüttek, otthoni földbe nyugosznak. Szegíny apámot meg úgy köllött hazahozni: porba. Jó mondom?

– Hamvaiban tért haza – teszem helyére Vidort, talán túlságosan magasztos monddal. Vidor értetlenül néz rám.

– Mondom, hogy a Anyu hozta. Szatyorban.

– Hát persze. De ugye az apádat hamvasztották.

– Há elígették.

– Magyarul ezt hamvasztásnak mondjuk.

– Ami meg maratt szegínybú, azok meg a hamvai? Értem.

(Minket csak később, 1947 kora tavaszán vittek. A mi szerelvényünk is napokig vesztegelt Pozsony peremén, aztán amikor anyám már egy napja vajúdott a marhavagon szalmáján, valami jótét léleknek köszönhetően sikerült őt leszedni a vonatról, így aztán Pozsonyban születtem, s ennek köszönhetően sikerült megúsznunk a málenkij robotot. Mert a mi vagonunk oldalára a Szovjetunióba címzett bárcát ragasztottak a történelemcsinálók. Azok, akik gondoskodtak róla, hogy háborús bűnösként lássam meg a napvilágot, s minden – azóta halott s még élő – sorstársammal együtt a kollektív bűnösség terbe alatt éljük az életünket. S hogy e státusunk, másodrendűségünk, bűnösségünk felől senkinek ne legyen kételye, a szlovák törvényhozás 2007 szeptemberében megerősítette a kollektív bűnösségünk érinthetetlenségét rögzítő Benes-dekrétumokat.)

Másodjára egy palack villányi mellett, az ámbituson folytatódott Vidor „kihallgatása.” Ő nevezte kihallgatásnak. Nehezen eredt meg a nyelve.

– Anyám meg apám rögtön összepillantottak. Tudod. De osztán sokáig nem is látták egymást, mer Anyuékot má Morvaországba lepakótatta egy Kratochvíl nevű cse paraszt, akinek azé tudom a nevit, mer anyu sokat átkosza. Apámékot meg vitték tovább, egész a Sumavábo, Kaplice mellé. Tudod hun van?”

(Igen, tudom, hol van Kaplice.

A sumavai helységnevek az én fülemnek sem idegenek. Gyakran barangolok az ottani sötét, végtelen fenyveserdők fölött. Nem, debogy repülővel, hanem a számítógép képernyőjén megjeleníthető műboldtérképen. Felülnézetből. Egy utat keresek, meg azt a pontot abová ez a keskeny szekérút vezetett, anno 1956 nyarán. A települések közül két helyet tudok azonosítani: az egyik Ceské Budejovice árkados főtere, ahol anyám cipőt vett az öcsémnek, a másik a Hluboká nad/Vltavou-i vadászkastély, ahol anyám csodálatára egyetlen őshárs törzsből kifaragott lépcső vezetett az emeletre. Látszanak a környék hatalmas kiterjedésű halastavai, ahol a víz színén órákig mozdulatlanul lebegni tudó apámat vízibullának nézték. Katonai motorcsonakkal akarták kimenteni, de amikor a közelébe értek, apám megmozdult, azok meg frászt kaptak. Egy cseh katonatiszt aztán hónapokig járt apám nyakára, hogy tanítsa meg őt is a víz felszínén le-

begni. Apám színlelt úszóleckeí hiábavalóak voltak. Naná! Egy kommunista cseb katonatiszter nem avatunk be a légzéstechnikánkba. Különösképpen nem, ha az csak a vízen alkalmazható, ha szárazföldi légzéstechnikánk mintha nem is volna, mert a földön csak fuldoklás élet.

1956 nyarán, az osztrák határvidéken, valahol Vyssí Brod fölött mentünk apámmal begynek fel, egészen a hat-nyolc kilométeres, tovább már nem vezető út végéig. Oda, ahol egy barakkban volt az apám verbuválta falubeliek meg a börtönből szabadult galántai diakónus, a kétkezi falusiak közül kilógó Csaba szállásbelye. Meszet oltottak, kubikoltak, egy másik barakk alapjaihoz keverték kézi erővel a betont, és a környező rengetegből vagonszámra takarították ki a vihar kidöntötte szálfenyőket. Az épületfa java részéből valakik később valamilyen barakkokat építettek, tudta meg apám évekkal később egy ott szolgáló falubeli katonától. Apámék fizetsége a kitermelt fa töredéke volt. Tized? Nem, dehogyl! Száz köbből egy. A szálfát bérelt fuvarosokkal levontatták a völgybe, aztán nyújtott lovasszekereken a legközelebbi vasútállomásra szállították, ahol nyitott tehervagont béreltek, és megcímezték a bárcát Vág-sellyére.

Az épületfának szánt szállítmányok kétharmada meg sem érkezett, de apám nem adta fel. Végül belebukott. Eladósodott. Ez a teher a haláláig hátralevő huszonnyolc évig nyomorította az életét. Ötször, tízszer, százszor fizette vissza? Senki se számolta, ráment az élete fele.

A semmibe vezető meredek és keskeny kaptatót az egyik oldalról a földcsuszamlás ellen védő, méternyi magas kőfal övezte. Nyár volt, a köveken kígyók napoztak. Útközben apám többször figyelmeztetett: „Vigyázzunk, kisfiam, ezek nem vízisiklók ám!” Félúton jártunk, amikor csebul ránk köszönt egy félmeztelen, szakállas ember. Apámmal ismerősként üdvözölték egymást, váltottak néhány szót, aztán mentiünk tovább, amaz meg tovább fürkészte a kövek közti réseket.

Csodáltam, hogy apám tud csebul. Pedig dehogyl tudott. Szlovákul se tudott, ám ez csak évtizedek múltán derült ki, amikor már kettőnk szlovák nyelvtudása összemérhető volt.

Kérdéseimre apám azt válaszolta, hogy ez az ember kígyómérget gyűjt, aztán eladja egy gyógyszergyárnak. Nem hittem el, mert hibetetlen volt, hogy gyilkos méregből orvosságot lehet kotyvasztani. Biztosan Apám is rosszul tudja, mert becsapták. „A csebek rafináltak” – sottogták otthon a felnőttek úgy, hogy a gyerekek ne hallják. Csúnyábbakat is mondtak a csebekről, a kommunistákról, a partizánokról meg komisszárokról, de soha a gyerekek előtt. A szomszédok előtt se.

Az út mellett, egymástól tisztos távolságban öt-hat elhagyott, lakatlan kőház állt. Nem először mentiünk el mellettük. Apám mindig azt mondta: Ne nézz oda, kisfiam! Aztán a következő nyáron, amikor anyánkkal „vakációzni” érkeztünk, s apánk valamilyen okból nem várt bennünket a vasútállomáson, nélküle vágtunk neki a hosszú gyalogútnak. Nebéz csomagjainkkal száz méterenként meg kellett pihenni. A bőröndön ülő anyám egyszer csak felállt, néhány óvatos lépéssel elment a romos kőház ajtó nélküli bejáratáig. Szemmel láthatóan félt, de a félelemmel erősebb lehetett a kíváncsisága. Behajolt, jobbra, majd balra nézett, aztán a küszöböt át-lépve végigment a földön fekvő bejáratl ajtón.

Én pedig óvatosan utána osontam.

Lidérces álmaimban olykor még ma is megfordulok ebben a házban. Ennél rosszabb és gyakoribb álom, hogy végzetesen eltévedve, a végkimerülésig járom a sötét cseb fenyeserdőt. A fák az égig érnek, nem merek fölneézni, nem merek körülnézni, csak megyek, irányt váltok, megyek, mert nem tebetek egyebet. Lebet, hogy már a határon is átbetorkáltam, lebet, hogy már Ausztriában vagy Németországban, de az is lebet, hogy már Amerikában vagyok, ami a legkevésbé valószínű, mert akkor már tudom, hogy Amerika túl van a tengeren, hogy a tenger víze

sós, s hogy Németország vagy Ausztria nagyon közel lehet, engem pedig biztosan agyonlőnek a csehszlovák határvadászok. Kilencéves vagyok. Már tudom, hogy hol van Magyarország, de még nem tudom, hogy a falum miért nem Magyarország, ha mi magyarok vagyunk.

Ha álmomban abba a kísértetbázba tévedek, ugyanazt látom, amit akkor: a feldúlt, tágas konyhát. Mert anyám csak a konyháig merészkedett, én meg csak a konyha ajtajáig. A földön mindenféle mocskos edény, összetört bútordarabok, porceláncserepek hevernek. Az asztalon vaslábas, benne merőkanál, mellette cseréptányérok. A lábasban és a tányérokban valamilyen azonosíthatatlan, mumifikálódott emberi edel nyomai sejthetők. A moslékon már a penész sem él, az oszlás is régen abbamaradt, csak néhány mocskos foszlány utal arra, hogy holmi martalócok hajdan e helyről ebéd vagy vacsora közben állítottak fel és burcoltak el egy német családot. Szék, evőeszköz sehol. Az elszürkült falon egy nagy falióra, néhány kép nyoma. Ennyire emlékszem, meg Anyám sírására, akinek meg kellett esküdnöm: apámnak nem mondom el, hogy az egyik kísértetbázba tetettük a lábunkat. Semmit sem értettem a „rossz látomásból”.

Mert mint minden, mi történelem, ez is tabu volt. Legalábbis a gyerekek előtt. Nehogy az iskolában valamit kikotyogjuk.

Se kutya, se macska, még csak patkány se tévedt abba a szudétanémet házba, hogy fölfalja a maradékot? Madár se, hogy fölsipegesse?)

Vidor évek óta azért keresi a társaságomat, mert hite szerint tőlem úgy tanulhat meg magyarul beszélni, ahogyan ő magyarul tudni szeretne.

– Tudod, én csak azt a magyart beszüllem, amit a anyu meg amit a apám beszít. Kétfélén: az egyik csallóköziesen, a másik mátyusföldiesen tudott. Oszt látod!

Vigasztalom, hogy sose bánja, hiszen mindkettő magyar beszéd még akkor is, ha az övé egyedülállóan az, hiszen többféle magyar tájnyelv elege.

– Mi az, hogy elege? – vág közbe Vidor, mert azt hiszi, hogy valami olyasmi lehet, mint az eligya.

– Sose búsulj, Vidorom, itt a magyar közbeszéd már a te beszédednél sokkal romlottabb. A tiéd még tiszta. Ugyanolyan, mint az én anyanyelvem, a gyerekkori. Ugyanúgy szép, mint a palóc. Nekünk attól szép, hogy magyar.

– Az milyen az a palóc? – kérdezi, de azonnal a homlokára csap: – Há persze, tudom. Almaja fajalatt, nyóri piros alma... Pirulva vigyorog.

Vidor már tavaly azt kérdezte:

– Mi az a közbeszéd? Pardon, közbeszéd. Ezt a tévébe is folyton mongyák. Értem is, meg nem is. Tudod, hogy van ez.

Igyekszem vele megértetni, hogy a közbeszéd miért nem azonos azzal, amikor azt mondom, hogy igyál, Vidor, és közben szívod a cigarettádat. Egyszerű mintákkal próbálom érthetővé tenni, hogy a közbeszéd – kevés kivétellel – elsősorban a politikusok kártevésének eszköze, a köznyelv pedig az, amit a kocsmában és a piacon beszélnek: itt ilyen, ott amolyan magyar tájnyelven, most meg már mindenféle szlovák szavakkal agyonzsúfolva. Végzetesen.

Példákkal illusztrálom a mátyusföldi és a csallóközi magyar népnyelv közti különbségeket, összevetve mindezeket a magyar irodalmi-nyelvi etalonnal, az affektáló pesti nyelvvel, még a szlenggel is, de sokszor beletörök a bicskám.

Időközben Vidor már megtanulta, hogy ha a választott magyar képviselője vagy a magyar szomszédja – aki melleleg orvos – „egyenes adóról” beszél, azt azért teszi, mert nem tudja, hogy ezt magyarul egykulcsos adónak nevezik. S mert nem tudja, szó szerint lefordítja magyarra azt, amit szlovákul „rovná dany”-nak mondanak. Gyakran a saját nevét is szlovákul írja. Ahelyett, hogy az egyetlen elidegeníthetetlen tulajdonának tekintené a saját nevét, lám, hasonulni akar.

– De hát tudod, Vidor, itt a közbeszéd helyett is nyilvános beszédet mondanak a közbeszélők, mert azt is szlovákból fordítják le magyarra. Így lett nálunk a közpénz nyilvános pénz, a közvagyon nyilvános vagyon, a közműhálózat pedig mérnöki hálózat. Reggelig sorolhatnám a nyelvi torzulásainkat.

– A községháza meg kupleráj? – csillogtatja meg mosolyogva a tanulékonyságát és a humorérzékét Vidor, aki ismeretségünk során már régebben megtanulta, hogy a „vo-gyicsák” a magyar rendőri terminológia szerint gépjárművezetői jogosítvány, a „technicsák” forgalmi engedély, az „espézetka” az rendszám, az „obcsánszki” pedig személyi igazolvány.

– Csak éppen mit kezdjek vele, ha megállít a szlovák rendőr? – töpreng el hangosan egy valós élethelyzet fölött, megjegyezve, hogy ez a rendőr akár ismerős, amolyan szolgálatban rejtőzködő magyar is lehet, mégsem szólhatnak egymáshoz magyarul.

Nyugtogatatom, hogy én sem az ötvenes évek szlovákiai magyar iskolájában tanultam meg magyarul, hanem a szüleimtől, nagyszüleimtől, a falum utcájától úgy, ahogy ők beszéltek, akikkel hatvan év múltán is csak ugyanazzal a kiejtéssel, ugyanazokat a „nyelvi vétségeket” elkövetve tudok értekezni. Színát, szómát mondunk széna és szalma helyett. Arról beszélek neki, hogy a szlovák nyelvet igencsak keservesen bíró gyerekkori pajtásom a számára hajdan még ismeretlen, ám az időközben meghonosodott fogalmakat már csak szlovák nyelven ismeri, mert sejtelve sincs azok magyar megfelelőjéről. S mert túlbuzgó, mert a többséghez nemcsak igazodni, hasonlítani is akar, szína és széna helyett inkább „szénót”, az óma és alma helyett már inkább „jablkót”-t mond, pedig jól tudja, hogy az alma. Ez egészen új jelenség.

Azok mutatják fel, akik „előre megfontolt szándékkal” vagy éppen „felindulásból” akarnak túladni a magyarságukon. Azok, akik szlovákok akarnak lenni.

– És osztán mi lesz? Belípnék a Slota pártjába, vagy mi? Há kár a ilyeneké? De-hogy lesz kár! Há nem? – mondja homlokát ráncolva Vidor.

Valaki csönget. Kaput nyitok.

A Vidornak idegen, nekem szegről-végről rokon műszaki értelmiségi errefelé kerékpározott, közben a pedálozásba beleunván gondolt egyet, és felém kanyarodott. Sokbeszédű, magabiztos alak. Vidor alaposan megszemléli a „csodabringát”, emez közben arról zeng, hogy mi mindent tud a biciklije, sorolja, hogy mi micsoda rajta. Már a csengő nevét se magyarul mondja. A hívatlan vendégnek most is politizálhatnékja van, de ebbe a játszmába én nem megyek bele, mert tudom, hogy előbb vagy utóbb ráborítanám az asztalt. A saját asztalom. Mert hogy otthon vagyok. Legalábbis a kapun belül. De ő csak mondja a magáét, mondja, hinti az idézhetetlen és idéetlen rizsát. Vidor hallgatja, közben többször találkozik a tekintetünk, mert Vidor alighanem kíváncsi arra, vajon mi jelenik meg az arcomon az efféle „magyar beszéd” hallatán.

Két fröccs után a hívatlan látogató továbbáll. Érzi – mert éreztetem vele –, hogy nem szívesen látom. Hallgatni meg végképp nem szívesen hallgatom.

– Há ez meg má hogyan beszélt itten? Látom, főment a pumpád – szól félénken Vidor.

– Rokonomnak tartja magát, pedig nem az. Életművész. Karrierépítő, hitvány alak – mondom. – Politikus szeretett volna lenni, de igen letörte, hogy csak egy rongyos önkormányzati képviselőségig vitte.

Hallgatunk. Később arról beszéllek Vidornak, milyen vérfagyasztó tünetek sokaságával lehetne illusztrálni, hogyan nem bír meghonosodni a felvidéki magyar közbeszédben a mindenkori anyaországiak és a felvidéki magyarok – egymástól sebesen eltávolodó – fogalmi rendszere.

– Te ugye tudod, hogy ki a kisnyugdijas? – kérdezem.

Vidor rávágja, hogy én vagyok a kisnyugdijas, meg ő lesz az, ha megéri.

– Ó dehogy, Vidorom. A kisnyugdijasokat itt már „alacsony nyugdíjat kapók”-nak nevezik. Itt tartunk, így állunk, nézd meg – tolom elé az tegnapi napilapot. A minap ugyanitt azt láttam, hogy Iglót, a szepességi várost nem Iglónak, hanem Szepesújfalunak írta az újság, merthogy „visszafordította” a város, (az egykori cipszer Iglau) mai szlovák nevét, a Spisská Nová Ves-t magyarra. Szó szerint. Pedig a magyar helységnévtárban nincs ilyen nevű város. Nekik meg nincs helységnévtárunk.

Vidornak van. Ez volt az első könyv, amit tőlem kapott. Bamagolta.

Jaj, Vidorom, ha tudnád, hogy a szlovák „statutárné právo”-t a képviselő szó szerint „statáriális”, máskor „statáris” törvénynek mondja. Ugyan honnan tudná húsz év parlamenti seggelés után, hogy magyarul nyilatkozva törvényhatósági jognak nevezze azt, amit magyarul törvényhatósági jognak neveznek. Ilyesmik hallatán a választója akár azt is hihetné, hogy jönnek a statárok, aztán majd ők is törvény ülnek majd felettünk, amiért nem beszélünk statáruk.

Vidor megint vigyorog, jó humorérzékének köszönhetően érti, miről beszéllek, miért háborgok.

– Ne keseríccs! – mondja savanyú mosoly kíséretében Vidor.

Aztán arról beszéllek neki, hogy annak idején a magyar történelmet én sem az ötvenes évek szlovákiai magyar iskolájában tanultam. Más se ott tanulta. Mást sem ott tanultunk meg abból, ami magyar. Az irodalmat sem. Petőfiről Sándorról még csak úgy ahogy írt valamit a tankönyv, de csak azért, hogy a magyar gyerek meg a magyar szülő orra alá dörgölhessék, hogy Petőfi anyja szlovák volt. Mátyás királyról is csak egy mese-szemelvény szólt az oskolakönyvben. Szent Istvánról egy mukk se.

Vidor nem érti. Meglepődve kérdezi: – Mi, hát te szlovák iskolábo jártá?

– Dehogy jártam. Soha egy órát se. Csak éppen ilyen volt akkor a magyar iskola.

– Most jobb?

– Remélem. Talán. Merem remélni. Ismerek nagyon talpraesett, felkészült fiatalokat, akik idehaza alapoztak, de a java részük szétszóródik, Pesten marad, külföldre megy, tanul, vagy sört csapol valahol Dublinban.

Persze, ennél azért árnyaltabb a kép, de nyelvromlásunk megállíthatatlannak látszik. A felvidéki magyarok nyelve Trianon óta annyi erőszakos rontásnak, fojtogatásnak és „természetes károsodásnak” volt kitéve, hogy mai állapotán talán csodálkozni sem lehet. Miközben kártékony hatások érték, kopott, nem fejlődött, alkalmazkodott, de még soha olyan nagy lendülettel, mint az utóbbi időkben.

A legtöbbet „a templom és az iskola” tudott volna tenni a romlás ellen, de az iskolát is, a templomot is ugyanez az erőszak pusztította. Eközben az ellensúlyozó törekvések is ugyanúgy koptak, fáradtak, egyéni, politikai érdekek szolgálatába szegődtek. Aztán egyszer csak azon vettük észre magunkat, hogy polgárjogot szerzett a szlovák képviselői demokrácia felkent prófétáinak és hadapródjainak halandzsája, nyomukban pedig a magyar követőiké. Azoké, akik nem önmaguk akarnak lenni, hanem mások. Dől belőlük a szlovákul nem tudó magyar ember számára érthetetlen „magyar mondatok” sokasága, cseppfertőzéssel terjed, hömpölyög a minden nyelvi érzék nélkül szlovákból „magyarrá” fordított, ferdített, torzított fogalmak, szerkezetek, szövegek áradata. Ráadásul több lépcsőben. Az se baj, ha értelemzavaró, az se, ha semmit sem jelent. Ha észrevételezed, sértődött vállrándítással azt mondják: „Nekünk jó.”

A brüsszeli, strasbourggi uniós terminológia nyelvi szörnyszüleményeit az erős nyelvek, a francia, az angol, az olasz, a német nyilván könnyebben kiheverik, mint a kis uniós országok nyelvei. A kis nyelvek megsínylik, mert az igazodások során kialakuló fogalmi zűrzavarban gyengének bizonyulnak. Ha pedig a magunkfajta arra is hajlamos, hogy „infantilizálja, affektálja” a saját anyanyelvét – ahogy azt féktelenül teszi –, kettős a kár. Ha ezen túlmenően a magyar még egy másik kis nyelv rossz szokásaihoz, divatjaihoz is igazodik, akkor a kár sokszoros.

Valaki ismét csönget. Egy ismerős áll a kapuban, és „szép napot” kíván. Felnőtt, magyar ember. Az apja is magyar, mindkét nagyapja is az volt. Lemenőinek évszázadokon át megfelelt a „jónapot”, az „adjonisten”, a „pálinkás jóreggel” meg a „nyugodalmas jóéjszaka”, nos tessék: neki már nem felel meg. Ő „szépnapot” köszön, mint évekkkel ezelőtt a szlovák televíziók bemondói, akik azóta tovább fokozták: ma már „gyönyörű napot” meg „gyönyörű estét” köszönnek, ovónénis hangon. Ami késik, nem múlik: holnap becsönget ugyanez, és „gyönyörű napot”-tal köszön. Hogy meg ne történjen, barátságtalan hangon kioktatom: „Az öregapádnak jó volt a jónapot. Neked miért nem jó?”

Nem érti. Hápog. Azt mondja, része a marketingnek.

– Mi a fíng az a marketing? – emelem fel a hangom, mire Vidor is odajön a kapuhoz. Néz és hallgat. Közben kelleetlenül invitálok a hivatlan vendéget, és zsörtölődve mondom a magamét.

Arról beszélek, hogy az anyaországban is förtelmes, a hasonulási hajlamok motiválta nyelvi szokások szennyezik a levegőt, és „keserítik az édes anyanyelvet”. Az ilyen nyelvi abberációk bezzeg a mi sorainkban is azonnal meghonosodnak.

– Például? – kérdezi.

– Akiben van valamennyi tisztesség, az ilyeneket még egy idézet erejéig sem veszi a szájára. Ha nincs hozzá saját füled, szíved, akkor úgylis hiába beszélnek: falra hányt borsó. Magyarországon például ma mintha senkinek se lenne valamije, ám ha mégis, akkor ő azzal a valamivel rendelkezik. Akinek fogkefeje van, az fogkefével rendelkezik. Akinek gyereke van, az gyerekekkel, akinek szeretője, az szeretővel rendelkezik. Neked van hadapródod? Vagy komornyikod? Nincs. Ha volna, vele talán rendelkezhetnél.

Nem érti. Legyintek: reménytelen. Vidor érti.

Persze, vannak jó hatások is, de erről hiába beszélnek neki. Ezt sem értené.

Miután elmegy, arról beszélek Vidornak, hogy hála istennek, Magyarországról azért a kedvező hatások is beszivárognak. Igaz, csak szórványosan. Kárpótlásnak ez ugyan

édeskevés, mert a felvidéki magyar beszéden végigsöprő történelmi jégverések okozta kár ennél förtelmesebb.

Érzékelhető ugyanakkor az is, hogy az elevenebb emberi kapcsolattartás zónáiban azért a kedvező nyelvi hatások is beszűrődnek, ám ezek ellensúlyozó ereje még gyenge.

A korábban jobban átjárható Révkomáromban ezek hatások már régen érzékelhetők voltak. A kilencvenes évek elején elevenebbre fordult emberi kapcsolatoknak köszönhetően Révkomáromban már hangsúlyosabban megmutatkoztak a „túlkomáromi” hatások. Nemcsak a nyelvben, az emberi magatartásokban is. Udvariasabb volt például a bolti eladó.

Később, amikor végre újra állt az Esztergomot Párkánnyal összekötő híd, a Párkányt és a környékbeli falvakat lakó magyarok nyelvében és magatartásában ezek a hatások talán még hangsúlyosabban jelentkeztek, mint Révkomáromban, ahol híd volt, de a magyarországi látképben nem volt jelen az, ami a Párkányból látszó Esztergom látképében jelen volt: az államszervező kereszténység nagy méltóságú történelmi jelképe, az esztergomi bazilika. Nemkülönb az, ami mögötte van: itt fordul az anyaország területére, egyszersmind pedig óceán felé a fentebb elterelt Duna, itt lesz sejtelmessé a folyó fölötti lenge pára, itt emelkedik a létezés pragmatikus megfontolásai fölé az érzelem.

Hogy mit tud mindebből lerombolni a „szlovák államnyelv védelmét szolgáló”, nemzetállami gőzöktől sziszegő-sípoló törvény? Félő, hogy elsöprően sokat. Mert akármi-lyen is lesz az végső alakjában, a „küldetését” már akkor is teljesítette, ha a módosító hókuszpókuszok után a szlovák törvényhozó úgy döntene, hogy eláll a szándékától, mert belátja, hogy nincs szükség semmilyen nyelvtörvényre! Ha belátná, hogy minden lehetséges alakjában úgy ostobaság és úgy erőszakos, ahogy van. Hogy senkinek nincs joga belebeszélni abba, hogyan beszéljenek azok, akik nem szlovákul beszélnek. Nem fogja belátni, mert azt akarja, hogy a magyarok szlovákul beszéljenek, hogy hajtsanak fejet, és szlovákká legyenek.

A szlovák törvényhozó nem akar, várhatóan nem is fog így dönteni. Akkor sem, ha tisztában van azzal, hogy a nyelvtörvénye már régen elérte a célját, a küldetését már régen teljesíti: megsebezte és folyamatosan megsebezi a megcélzottakat, a nemzeti kultúrához kötődés felfeslett szerkezetének nyomvonalán mostmár önsúlyától rongyolódik, szakad a tétovák sokfelől kikezdett anyanyelve, a szlovákiai magyar beszéd.

A szlovák törvényhozó tudja, hogy a szlovák köznyelv állapotán ezzel semmit sem javít, s alig titkolja, hogy nem is ez a célja. A cél a mindenkori cél: belegyömöszölni a szlovák nemzetállami vízióba azt is, akinek egyelőre nincsenek szlovák nemzeti érzelmei. Majd lesznek! Ugyan kit érdekel, hogy mit mond Európa! Európa nem mond semmit. Ha mégis, azt Szlovákiában egészen máshogyan értelmezik, mint Budapesten. Akkor is, ha Európa a semmit írásba foglalja. Mert a pozsonyi szemlélet szerint „fordítás” kérdése az egész. A saját szájíz szerinti fordítás.

– Így volt Meciar alatt, amikor jöttek az európai intelmek, a beintő demarsok. Így volt Dzurinda idején, így a vörösen izzó Fico alatt, így van ma is, és így lesz a jövőben is. Így volt az alapszerződéssel, a közös nyilatkozatokkal, még a bósi jogvitában született hágai ítélettel is. Egy ítélet volt, de kettő van belőle: az egyiket angolból fordították szlovákra, a másikat ugyanebből az angolból magyarra.

– Nem mondod!

– Nem mondom: tudom, Vidorom.

Hosszan hallgatunk. Aztán Vidor töri meg a csendet.

– Még soha nem vótam Esztergomba. Párkánybo se. Most elmegyek. Átmegyek a hídon. Oda biciglin, a hídon át gyalog.

Bólogatok. Vidor vérbeli velocipédes. Még a brindzás haluskát is bringás haluskának nevezi.

A nyelvtörvény kiváltotta megszeppenés máris szomorú, figyelmeztető, számszerűen is tetemes asszimilációs magatartásformákat, erőteljes beolvadási hajlamot vetett felszínre. Félő, hogy készenléti, várakozó hajlamot. A szlovákiai magyar pártszakadás nyomán színre lépett új párt – akkor még – választói mintha már várták volna az új párt megjelenését, hogy annak gazdasági és kapcsolati tőkét bíró reprezentánsai intézményesen is megfogalmazzák, egyszersmind legalizálják mindazt, ami bennük lappang.

A választások után kiderült: 170 ezren vannak.

Ez a nagy szám nyilván a pártalapítókat is meglepte. Tudták, hogy van valamilyen potenciál, de hogy ekkora, azt talán senki se gondolta, vagy ha mégis, akkor csak kevesen. Az új párt szavazóinak indítékaikat eddig sem elemezte senki. Az alapítók indítékairól meg mintha nem volna illő beszélni.

Ez a 170 ezer szlovákiai magyar egyelőre még része az évtizeddel ezelőtti népszámlálási adatnak. Akkor kiderült, hogy a korábban mért lélekszámból ötvenezernek „nyoma veszett”. Valószínűsíthető, hogy a 2011-ben esedékes új népszámlálás számainak ismeretében akár kétszázszáz veszteséggel kell majd szembesülni. Ez azt jelentené, hogy amíg az 1920-ban még egymilliós lélekszámú felvidéki magyarság lélekszáma nyolc év során – a háborús veszteségekkel és a háború utáni lakosságcserevel, deportálásokkal együtt is „csak” a felére esett vissza, addig a most mérendő népszámlálási ciklus egyetlen évtizede is elegendő lehetett ahhoz, hogy a maradék lélekszámnak „csaknem a fele” vesszen el.

Félő, hogy keserű szójátékkal kell majd summázni: a lelküket vesztők ugyanazon a lélekvesztőn hajóztak el, melyre azért szálltak fel, hogy megérinthessék a kormánykezeket, s még evezniük se kell, hiszen anélkül is lazán sodródni az árral. Ők azok, aki az efféle szójátékot talán már nem is értik, akik úgy tudják, hogy minden régi közmondás szlovák közmondás. Az is, hogy „Navigare necesse est”. Így tudják, mert ezt hallhatják, ezt olvashatják. Szlovákia fiatal állam, tombol a kamaszkora.

Eközben mások felismerik, hogy a Szlovák Köztársaságban a magyarságát csak egyéneként élheti meg az ember. Ha úgy tetszik „perszonalisan”. Ez ugyan még nem a közösségi létezésformák felbomlását jelenti, de nagyon valószínű, hogy a kezdete annak. Majd kiderül, vajon ez a stratégia alkalmas-e a túlélésre. Ám ha a túlélni akarók a továbbiakban is beérik a zsákbutástól vidám falunapok kultúrájával, Halottak Napját kiváltó amerikai tökfesztiválokkal, lepényevéssel, az anyaországban már régen elkopott hahnizókkal, az olyan megélhetési szövetségesekkel, akiknek testvéri karjaiba dőlve olykor azon találjuk magunkat, hogy közben lába kelt a pénztárcánknak. Kiderül-e, hogy a semmitmondó, tíz-tizenkét fős konferenciázásokkal aligha lehet ötrőlhatra jutni mindaddig, amíg a főasztalnál nyolcan ülnek, a széksorokban meg mindössze hatan majszolják az ingyenpogácsát. A hetedik a sajtófotós, aki megpróbálja őket úgy fotografálni, hogy negyvennek látszódjanak.

Vidor hallgat. Látom a szemén, hogy nem érti.

– Ez nem a én világom – mondja, miután türelmesen végighallgatja hosszas, hangos tűnődésemet. Megint hallgatunk egyet, aztán megszólal.

– Akkó meg hun a megoldás, hun a vigasz?

Nem válaszolok. Mit is mondhatnék?

Amikor Vidor hazatelepedett, és anyai felmenőinek szűkebb pátriájában amolyan sikeres vállalkozónak számított – bőkezű szponzori gesztusok fejében –, egyszer-kétszer őt is meghívták ilyen-olyan vállalkozói konferenciára, őzpörkölttel és tejszínhabbal ízesített szakmai napokra. Vidor csak nézett, megszólalni sem mert. Végül egyszer megszólalt. Beszölt a szónoknak, hogy „Magyarú beszíj!”. Mindenki Vidor felé fordult, aztán elfordultak tőle: többé nem hívták. Igaz, közben tönkrement, legatyásodott. Sokszor a villanyszámlára se volt pénze, szponzori nagyvonalúsága semmivé lett. Ha azonban az egykori haverok ezek után is betértek a kocsmájába, ezek után is hozomra ittak.

A rendkívül befogadó természetű szlovák nyelvbe beáramló idegen szavak a felvidéki magyar beszédben is egymásnak adják a kilincset. Ennél is rosszabb, hogy az idegen nyelvből szlovákra, a szlovákból pedig magyarra bütykölt rögtönzések is ugyanígy gyökeret eresztenek a beszédünkben. Az uniós terminológia és a szlovák politikai eufemizmusok elsöprő nyelvtechnikai hordaléka új és újabb zavarokat gerjeszt a felvidéki magyarok identitásában. Az itteni magyar közbeszéd alakítói és a köznyelv csonkolói szolgai módon hajtanak fejet a rögtönzött fordítások rögtönzött fordításai előtt. Belátom: sokszor kínjukban, jobb híján, jóhiszeműen teszik, ám ez nem mentség, mert a végső fejlemény rémképe szerint „keserű mindegy”, hogy valaki szándékosan vagy csak kínjában szavaz-e polgárjogot a nyelvcsere és a történelmi tudatvesztést siettető, gyakran végzetesnek látszó folyamatoknak.

Vagy mégis megfékezhető volna az, ami most velünk történik? Mert ha igen, akkor meg is állítható, és ha megállítható, akkor vissza is fordítható. Nem tudom, hogyan, de bárkit megkérdezek, mindenkinek van valamilyen receptje. A tűzhely azonban hideg. Ha mégsem, akkor túl sokan tolonganak körülötte. A közelállók rövidebb, a távolabb állók hosszabb nyársakat nyújtogatva sütögetnék a pecsenyéjüket, miközben úgy viselkednek, mintha eredeti szándékuk szerint is ezért gyülekeztek volna a tűz köré.

A felvidéki magyarok a jégkrémet azóta nevezik „nanuknak”, amióta létezik. A magyarzat egyszerű: tájainkon a jégkrém későbbi keletű, mint Csehszlovákia. Igaz, a kombájn is fiatalabb az időközben felbomlott csehszlovák államalakulatnál, de aki a kombájn nyergében ül, az a felvidéki magyarok nyelvében még akkor is „kombajnista” marad, amikor már kombájn se lesz. Az idenymunka akkor is brigád, ha nem partizánok művelik. A boltban megvásárolható terméknek már alig, a hivatalnak és a hivatalban intézendő ügynek már régen nincs magyar neve. A kövület kövület marad, a nyelvi taknyok pedig rendre hozzákövülnék. Százsámra, ezersámra, aztán maholnap fordul a kocka. Mint ahogy sokakban már megfordult. Csak remélni lehet, hogy mégsem így lesz. Ebben az órában azonban az látszik valószínűbbnek, hogy ez a remény csak vakremény.

Mindezek semlegesítésére a céltudatosan megalázó szlovák nyelvtörvény elleni politikai próbálkozások ebben a formában várhatóan hiábavalónak bizonyulnak. A már régeb-

ben megosztott szlovákiai magyarság a következő években tovább szeletelődik: azokra, akik tudatosan akarják megőrizni az anyanyelvüket, és tehetetlenül kapkodnak az anyanyelvi értékmentés szegényes eszközei után, valamint azokra, akik az anyanyelv kínálta méltóságukról már régen lemondtak, ezért elsodrónak az idegen nyelvi árral, vagy „előre megfontolt szándékkal” akarnak szlovákok lenni. Félő, hogy azért, mert az anyuk nyelve már sosem lehetett úgy a sajátjuk, ahogy azt az Isten tudni hagyta. Az úton-útfélen manifesztálódó „modellek” lappangva is, riszálva is ugyanolyan lenge, gyakran rózsaszínű öltözékben kínálják magukat. Ráadásul olcsón. Így osztódik minden a nyelvünkben „pozitívra” és „negatívra” a jó és a rossz, a szép és a rút, a kedvező és a kedvezőtlen helyett.

„Mentségük” talán még lenne is: rossz iskola, rossz haza. Ilyenek. Ám korántsem ilyen egyszerű, mert ami már történelem, az még nem látszik annak.

A szlovákiai magyar iskolát minden korban nyomorgatta a hatalom, ezért sosem lehetett olyan, amilyennek lennie kellett volna, vagy amilyen lenni szeretett volna, olyan, amilyenért kockázatot kellett vállalni, s amilyenért végül egyetlen ember, Duray Miklós került börtönbe. Már régebben ott tartunk, hogy Duray börtönjárását sokan lefitymálják, noha legszívesebb felrónák neki, hogy börtönviselt. Ilyen „iskolába” jártunk, miközben a moralitásunkon úgy esett csorba, hogy észre sem vettük, mert a jogfosztottság éveit követően tisztes magatartásminta csak kevés akadt, vagy ha mégis, nem igazán látszott, és nem is volt kockázat nélkül követhető. Szlovákiában az útszéli magyarellenességből mindig lehetett politikai tőkét kovácsolni. A rendszerváltás óta vagyont, hatalmat, befolyást hoz a konyhára a magyarellenesség, de a magyar önfeladás is igencsak hasznosnak bizonyul: a vezérbikáknak pénz és dicsőséget, a hasonulóknak pedig esélyt ígér.

– Há persze! Mennyen gyalog a halott magyar. Mennyen Magyarországra temetkezni. A tököm fog ezeknek Miatyánk helyett „Otcse nás”-t imádkozni – háborgott Vidor, amikor a szlovák törvényhozók lelkében ismét fellángolt a hazafias indulat, amikor már odáig mentek, hogy kegyeleti érzelmeink ingerlésére is elérkezettnek látták az időt.

– Azé vannak kivételek. Nem minden szlovák olyan – teszi hozzá rövid töprengés után, mire én azt mondom, hogy ezeket szeretném én törvényhozónak tudni, de nem részletezem, mert félő, hogy akiket név szerint fel tudnék sorolni, azokból aligha lehetne felállítani egy törvényhozó testületet. Inkább az asztalra csapok én is, mint Vidor szokott: tenyérrrel.

– Ne ragadd el magadot! – mondja Vidor, s én ezúttal nem javítom ki, mert hálás vagyok neki, hogy mosolyra derít.

Más alkalommal már egyszerűbb, „bruttósított” mondatokkal avatom be Vidort mindennapi keserűségem mélyebb rétegeibe, kiábrándulásaimba és megtéréseimbe, amikor sűrű bólogatók közben Vidor egyszer csak közbevág.

– Figyusz!

Ismét az asztalra csapok.

– Soha nem mondj olyanokat, hogy figyusz! Kitől halottad ezt?

– Há a tévébe, nem? Hun máshun? Mé ne mongyam?

Elmagyarázom, hogy miért ne mondja. A magyar nyelv „dedósodásának” áldatlan, nem mai keletű szokásairól mondom el ezt-azt Vidornak, aki egyébként szívesen hasz-

nálja a kicsinyítő képzőket, ami érthető, mert a cseh és a szlovák nyelv mindent kicsinyít, még az atomot is. Azon belül a protont és a neutront nemkülönbönben. Rendhagyó esetet csak a „nagy magyar veszély” képez, ezt akkor is felnagyítja, ha nincs ilyen. Gyakran még a halált is „halálkának” nevezi. Becézi.

Mit ad Isten, ekkor csörren meg a telefonom. Soha rosszabbkor. A hívó azzal kezdi, hogy „szevaszka”.

Magamból kikelve, kíméletlenül kioktatom, mert éppen most telt be a pohár. A telefonáló kedves, rendes ember, nincs vele semmi bajom, de mert a „szíókázása” és a „szevaszkázása” régen ingerel, most – Vidor füle hallatára – beolvasok neki. (Később bebizonyosodik, hogy nem volt hiabavaló. Most már csak azt lenne jó tudni, vajon csak nálam vagy másoknál is felhagyott vele. Félő, hogy csak nálam. Ha így van, szolgáljon szomorú mentségére, hogy a környezeti igény elégít ki, amikor így köszön.)

Vidor megszeppenve hallgatja végig, amit a telefonba mondok. Amikor befejezem, megkérdezi:

– Mé nem azokat szidod le, akik úgy köszönnek, hogy „Sza”?

– Azért, kedves Vidor, mert az olyanokkal nem vagyok köszönőviszonyban. Egy közeli alakon évek óta azért nézek keresztül, mert tisztos kora ellenére is így köszön. Haladni akar a korral. Törekszik. Hasonul. Amikor egyszer megkérdeztem tőle, hogy vajon a „szar” szart jelent-e, még csak el sem pirult. Azóta rossz híreket kelti.

– No akkó figyélj! Má rígen akarom kérdezni, de mindíg kimegy a fejembe. Mi az a gyeheña? – kérdezi Vidor, s én visszakérdezek: vajon miért kérdezi, hol hallotta a szót?

– Anyu szokta mondanyi, amikó rosszat csinátom, akkó, amikó szinnyi akart.

A gyeheñáról csak annyit mondok el Vidornak, amit az anyja „szitokszavának” megértéséhez tudnia kell, amennyit magam is tudtam akkor, amikor anyai nagyanyámtól én is szitokszóként hallottam.

Megkérdezem Vidort, vajon az anyja megtanította-e imádkozni? Jártak-e Csehországban templomba?

– Anyám níha járt „csemisére”. Meg oszt „csetemplomba” is esküttek össze. Tudod, csehű. De magyarú imádkoztak ám. Engem is magyarú tanítottak imádkozni. Elsőal-doztam is, de itthon. Hazahoztak az öreganyámho, az intízte. Há mit gondútá? Tudod: asztalná Ídesjézsus, ágybo Énistenemjóistenem, oszt a Miatyánk meg Hiszekegy. Magyarú, noná, hogy magyarúl. Há hugyan máskíbb?

Lenyűgöz, hogy Vidor megbízható ösztönnel használja a nyílt és a zárt e-betűt, az ábécénkben sem jelölt kétpontos e-t. Ösztönösen tudja a hegyes táj és a hegyes kés, az értem és az értem, a szemét és a szemét jelentéskülönbségeit. A szórendje rendben, a szókészlete kettős, de ha velem beszél, kínosan ügyel arra, hogy se cseh, se szlovák szavakat ne használjon.

Vidor három magyar verset tud: a Családi kört, a Himnusz és a Szózatot. Egyiket se végig. Ezt hozta haza Csehországból. Mindhárom verset az anyjától tanulta, aki „magyarok alatt” járt iskolába. A felvidéki időszámítás szerint a Trianon óta eltelt évtizedek „magyarok alatti” és „csehek alatti” időszakokra osztódnak. Amikor Vidor szüleit elhurcolták, akkor éppen magyar iskola se volt.

Arról mesélek Vidornak, hogy Arany János Családi kör című versének legelső sorát én kisgyerekként úgy értettem: ki-ki nyug alomba. Nem ment a fejembe, hogy miért

alomban nyugszanak. Az sem értettem, hogy az az ég tengerében fürdő holdvilágnak vajon milyen lehet az erdő sűrűjében méllázó haramja, amit én a holdvilág megfoghatatlan tartozékának gondoltam. Meg arról mesélek, hogy iskolás koromig nem ment a fejembe, hogyan lehet egy tyúk kendermagos, ha a felnőtteknél is magasabb kenderből talán a zsiráf se látszana ki, nemhogy a baromfi.

Vidor sorsába mocsokmód belerondított a történelem. Anyanyelvébe azonban nem tudott, mert az anyja nyelvébe sem tudott.

Ennek ellenére: tessék megnézni Vidort, aki már soha nem tanul meg úgy magyarul, ahogyan szeretne, de tessék már még jobban megnézni ezt a Vidort, aki a teljes nyelvi elszigeteltségből, az anyja és az apja fél évszázadnál régebben elhurcolt nyelvvel tért vissza azok szülőföldjére, ahol a nála fiatalabb szomszédja – a saját anyanyelvi közegében – Vidornál nagyságrenddel rosszabbul beszél magyar anyanyelvét. Igaz, Vidor szomszédja a magyar szavakat irodalmi vagy tájnyelven egyként helyesen ejti, csak éppen szlovák fogalmakkal helyettesíti magyar fogalmakat. Egyrészt azért, mert nem ismeri a magyar megfelelőket, másrészt azért, mert a saját anyanyelvi közege sem ismeri azokat, így aztán az egymással szembeni elvárásaik is azonosak. Így értik meg egymást. Ami ennél is rosszabb: sokak szerint ez így van rendjén. Akik szerint ez mégsem rendjén való, azok is kénytelen-kelletlen elfogadják, fejet hajtanak, mondván, hogy ez ellen már nincs mit tenni, késő.

Az ilyen virulens folyamatok felgyorsulásának „kedvezőbb” közeg és korszellem még soha korábban nem volt. Jogfosztottságunk éveiben az összeszorított fogak mögött még ott volt a néma ellenszegülés, a megalázottak lesütött szemhéja alatt nemkülönben. A mostani jelenséget majd csak később definiálják. Talán provinciális globalizációnak, talán globális provincializmusnak mondják majd, így emlegeti majd valamilyen tanulmányban valamelyik nagyokos kutató.

Eközben robog, zakatol a nyelvcsere, tömegesen manifesztálódik az új szemlélet nyomán dübörgő magatartás, szemünk láttára gyorsulnak fel a nyelvcserét siettető kényszerek, szaporodnak az úgynevezett indítékok és az úgynevezett mentségek, az önfelmentő önámítások.

Vidornak egy másik, bérelt helyen volt sörözője is. Vidor-asztal volt a neve. A lelkét is beleölte. Meg a pénzét. Aztán amikor egy éjjel a kötőjelre valaki festékszóróval oda-tüsszentett egy függőleges kunkori csíkot. A törzsvendégek röhögtek. Vidor előbb a rendőrségre ment. A rendőrök is röhögtek. Rájuk csapta az ajtót. Még aznap újrafestette az üveget. Harmadnap lila festékszóróval lefújták az egészet. Akkor már ismét rotyogott a szlovák államnyelvtörvény, pőfékelt a nemzeti kása. „Írtad volna ki szlovákul is. Vagy csak szlovákul. Úgy mint én” – mondta az autószerelő. „Lófaszt” – kontrázott Dezzi. Két hét múlva már szöveget is fújtak a kirakatüvegre meg a falra, ajtóra, ahová fért. Vidor egy hét alatt mindent rendbe szedett, újra kinyitott, aztán minden záróra után, öt éjszakát átvirrasztva, az utca túloldalán álló ház padlásáról figyelte a sörözőjét, de a tettesek csak a hatodik éjjel jöttek, amikor Vidor ájultan aludt. „Jobb is, mer közibük durrantottam volna.”

Két napig aludt, alig lehetett felébreszteni. Felébresztették. Kiment, megnézte, aztán bement, majd egy tálca üres söröskorsóval tért vissza. Rátette a tálcat egy autó tetejére, aztán ahány üvegtábla, annyi söröskorsó: durr! A járdán is, odabent is bokáig ért az üvegszilánk.

– No nem bokáig. Oszt összetakarítottam, és lehúztam a rolót. Így mondják, vagy nem így mondják?”

Halottak napjáig bedesz-kázott kirakatablakok csúfították az utcaképet. Az új portált már az új tulajdonos alakította ki. „Attam, amennyié vitte. Látni se akarom, kikerülöm, ha arra kő mennem. Motorbicigliszalón van benne. Magyar kiírás nyista. Igaz, nem is magyar a pasi. Nem is a övé a bót, a nőjéjé.”

Az utóbbi nyarakon Vidor egy kis lakóbusszal falunapokra járt. Sört csapolt. A helyi kocsmárosok azonnal megutálták, feljelentették, egy helyen még meg is fenyegették a polgármestert, hogy ha még egyszer beengedi a faluba ezt a gyűttment csehet, akkor megnézheti magát.

Vidor söre azonban a legtöbb helyen győzött. Verhetetlenül hideg volt, eleven, és ami a legfontosabb: a legolcsóbb. „Kispíz is píz” – mondta Vidor. Valamelyik faluban kishíján megverték, mert nyelvi vitába keveredett a vízberetva miatt. Az egyik magyarországi haknizó a helyi potentátok gyűrűjében Vidor lakókocsijának pultjánál sörözött. Egyszer csak odaliheg az önkéntes tűzoltó-egyenruhájában verejtékező sekrestyés, hogy „valaki leokádta a művészúr ablakát”:

– Az én ablakaimat aligha, mert ahhoz létra kellene – mondta derűsen a népszerű vendég. Aztán kiderült, hogy az autó „első ablakát” okádta le valaki. Vidor odaszólt, hogy „első ablaka a háznak van”.

– Amirű te beszísz, az magyarú szélvédő.

– Hahaha! A szélvédőmhöz is létra kell ám! – harsogta hahotázva a furgonnal érkezett vendégművész, aztán elsápadt. A fontos emberek csapata a művész nyomában hosszú léptekkel vágott át a futballpályán. Már a műgyep közepén jártak, mire a bírósészhez kapott, és azonnal lefújta a meccset, hogy kitért karokkal utat nyisson az előjáróságnak ott, ahol egyébként keresztbe is átfért volna egy autóbussz.

– Nagy vót ám a főfurdulás – meséli Vidor. – A művész ótóját igazán leokátta valaki, de fő köllött ám mászni rá, mert furgonnal jár, tudod, benne van a ötözője is. Meg zuhany is. Visszagyűttek, oszt ijettükbe kettesével itták a korsó sörököt. A polgármester nem győzte mondanni, hogy „operatíván intízkettem: a Sanyi má le is wapkázta a Mercit”. No csak megkérdeztem má tüle, hogy mi az a wapka. Én persze tuttam, hogy mirű beszíl. Az meg kioktatott. Aszonta, hogy tunnóm köllene, hogy a wapka az egy znacska: ótómosó. Olyan sárgo-fekete színű, akárhun kapható. Osztán megkérdezte: „Mé, maga mivel mossa a kocsiját?” Én meg mondom neki, hogy vízberetvávó mosom. Kitért a röhögís. No osztán a ínekes megmagyarázta nekik, hogy mi azt a vízberetva. Hogy a vízberetva az, amit ezek wapkának hínnak. Igaz, ő vízborotvát mondott. No ott köllött vóna lenned! Hú de jó vót – derül a sikerélmény emlékéttől is megmámorosodó Vidor, aztán hozzátészi: – Ha te nem monddod, hogy vízberetva a neve, én még máig is wapkázok. Marhajó!

Vidornak a hungarocellról meg az úszóparkettáról is van hasonló története, mert bevállása szerint soha nem hagyja ki, hogy kioktassa a társaságát, ha azok közül valaki polisztirolt és nem hungarocellt mond, vagy szlovák módra úszóparkettának nevezi a szalagparkettát.

– Megin bekapcsútd azt a bizbaszt? Így nem tudok mesínyi – mutat Vidor ismét a marokmagnó felé. Kikapcsolom.

– A platnyicskát hogy monggyák magyarul?

– Porckorong – szolgálók a válasszal, aztán nagyképűen hozzáteszem, hogy latinul valamilyen discus. – Elfelejtetted, hogy ezt már régebben is megkérdezted tőlem. Én pedig elmondtam, hogy lumbágónak mondhatod, az jobban hangzik, mint a hexensussz – emlékeztetem.

– A szomszédom nem tudja, pedig tudod, orvos a manusz. Az igaz, hogy a öregapja reszlovakizát, és ezé maradhatott a házába, de egy mukkot se tudott szlovákú. A fia se, mámind ennek a orvosnak a apja, a Feribá, aki ma is akkora magyar, mind a Petőfi vót, és eszt a orvosfiát is magyar iskolábo atta. No, nízd meg most a manuszt. Amikó a télen hólapatolás közbe úgy marattam, és nem tudtam kiegyenesenni, át költött őt hínyi. Meg se kérdezte, mibajom, oszt úgy mondtam neki, ahogy te mondog: lumbágó. Erre fő kioktatott, hogy Szlovákiábo vagyunk, mé nem szlovákú mondom. Én meg nem hagytam magam, oszt visszakírdeztem, hogy ezt a saját eszibű vagy a dzsípíeszibű tudja-e? Azóta nem beszíl velem. De hiszen tudod, ismered.

– Hiába győzködöm, hogy nem ismerem a szomszédját.

– Osztán fogtam magam, és gyerünk csontkovácsho. Te má vótá csontkovácsná? – kérdezi.

– Voltam, de nagyon régen – intézem el rövid válasszal.

(1966-ban anyám addig győzködött, mígnem elszántam magam, és elmentem Sókszelőcére, ahol állítólag „egy félbolond a bütykös kezével úgy rakja helyre az emberek fájós csontjait, ahogy senki”. Nekem ugyan akkor még egyetlen csontom se fáj, hiszen még csak tizenkilenc éves, kirúgott gimnazista voltam, és a rendszerváltás után gyorsan kivérzett, évtizedeken át a legnagyobb példányszámban megjelenő szlovákiai magyar képes betilap, a Hét riportere voltam. „Sókszelőcén minden út Kubicskó Pistához vezet” – mondta a faluba tartó autóbuszon mellettem ülő néne, akit megkérdeztem, hol kell majd kiszállnom, merre kell elindulnom ehhez a Kubicskóhoz. Az egyedül élő Kubicskó rozoga háza előtt már két Moszkvics állt: hat nyolc ember várakozott a „rendelésre”. Asszonyok, férfiak meg egy fiatal lány tolószékben. A buszról leszállt két asszonnyal meg velem együtt már sokan voltunk. Ezt magától Kubicskótól tudtuk meg, aki mosolygva ugyan, de mérges, felvágós hangon közölte velünk, hogy ennyi emberre nem lesz ideje, meg különben sem kezd addig gyógyítani, amíg meg nem feji a teheneket. Azt már a buszon megtudtam, hogy gyönyörű tehenei vannak, annyi tejet adnak, amennyit a helyi szövetkezet egész csordája egy egész öt éves terv alatt se teljesít. Kivártuk türelemmel a fejség végét, s én végignézttem a kezelést, végigkérdeztem a pácienseket, akik között már visszatérő is volt.

Mindenki jót mondott, elégedett volt, dicsérte a bütyköskeszű Pistabácsit, szidta az orvosokat, akik nem tudtak segíteni. „Bezég a Pistabácsi, aki kitapogatja, aztán egyetlen mozdulattal úgy teszi helyre a platnyicskát, mint a pinty. És még pénz se kér, de azért mindenki ad neki. Jobban megérdemli, mint akármelyik orvos.” A koszos konyhaasztalra felfektetett páciensek rendre hálásak voltak: a vízpadon ott állt egy papírbankókkal teli ötliteres uborkás üveg, abba tették a hálapénzt.

Megírtam, amit láttam, ballottam. A képes riport dupla oldalon, A csontkovács címmel jelent meg, és a szlovákiai magyar sajtó addigi történetében példátlan következményei lettek: a szerkesztőségre levéláradat, reám az orvosok szitokáradata, Sókszelőcére pedig emberáradat zúdult. A „csontkovács” hirtelen gyorsasággal meghonosodott magyar szó lett, jóllehet, soha ko-

rábban senki nem írta le, senki nem mondta ki. Büszke voltam, miközben szemérmesen hallgattam arról, hogy ha nincs Mikszáth Kálmánnak A hályogkovács című elbeszélése, aligha jutott volna az eszembe az, hogy csontkovács. A csontkovács ma minden magyar szöszedetben benne van.

„Ott a helye az értelmező szótárban” – mondta 1978-ban a Győri Nemzeti Színház új épületének avatójára előadott Fáklyaláng szerzője, Illyés Gyula, aki félénk köszönésemre reagálva kilépett az őt körülvevő jeles társaság gyűrűjéből, hozzám lépett, és karomat gyöngéd tapintattal megérintve a társaságába terelt, majd zavarba ejtően hízelgő szavakkal úgy mutatott be az ott álló hírességeknek, hogy ez a pozsonyi fiatalember a Csontkovács keresztapja. Még „lábjegyzetet” is mondott a jelenlevőknek arról, hogy nem minden írónak sikerül új fogalmat belecövekelnie az anyanyelvbe. Merthogy a körben – az arcára volt írva – talán csak egyetlen ember nem tudta, hogy ki fia borja lebet, mi fán teremhet az a csontkovács: Lázár György, a kommunista minisztertanács elnöke volt az.

Illyés Gyula ravaszkas mosoly kíséretében még rá is tett egy lapáttal: nyilvánosan megdicsérte „a minap megjelent” riportomat, melyben „a kassai munkásszállón kallódó felvidéki magyar munkáslányok békőnapjairól festettél szomorú, ám igen biteles képet”. Akkor és ott nem, de e hízelgő emlék későbbi melengetése közben jöttem rá, hogy Illyés Gyula – akinek a szerkesztősegem betente megküldte a lapot – a felvidéki munkáslányok felemlegetésével a minisztertanács elnökét fricskázta meg. Úgy, hogy ahányszor csak a mondataiba belefért, annyiszor mondott Felvidéket. Hangsúlyosan. Így emlékeztette az elvtársakat a bűnös közönyűkre, arra, hogy elhallgatják az anyaországtól elszakított magyarokat, de még csak titkon sem érdeklí őket, hogy léteznek. Márpedig vannak: a szőnyeg alá söpörve. Kassán és Marosvásárhelyen, Szentlászlón és Jobbágytelkén, Szabadkán, Ungváron, Érsekújvárbán, Szőgyénben, Pozsonyban. Medencezerte.)

– Hallottál-e már Illyés Gyuláról? – szegeztem Vidornak a kérdést, amikor azt firtatja, hogy mi a különbség a juhász és a gulyás között, és miért nevezik a szlovákok a marhapörköltet magyargulyásnak? Ez még az ismeretségünk kezdetén történt, miután valaki ajánlására Vidor azért keresett meg, hogy fordítsam le az étlapját, mert az ő kocsijában igenis lesz magyar étlap. „Még hozzá olyan, amilyennek lenni kő.”

– De hisz mesítem má, hogy hallottam róla. Láttam a tévébe is. Valami rigi film lehetett, fekete-fehér. Ott beszít. Örütem neki, mer má montam, hogy vót egy könyvünk túle. Apu vette a prágai nagyállomáson. Puszták nípe vót a címe, abbó tanútam magyarú óvasnyi. Nem sokat írtettem belülle, de azé jó vót. El köllene óvasnyi megint. Kíváncsi is vagyok ám rá, mer tudod.

(A prágai főpályaudvar az én életemnek is fontos „irodalmi állomása”. Úgy tízesztendős lehettem, amikor egyszer apám a Sumavából hazajövet könyvet hozott haza. Útközben a vonaton elolvasta. Lelkesedve, ám suttogva beszélt róla a nagyapámnak. A könyvet otthon mindenki elolvasta, bizalmas körben kölcsön is adtuk. A Tűzugratás című könyv – mint később kiderült – az első, 1945 után keltezett Magyarországról származó könyv volt. Korábban csak „magyarok alatti” meg annál régebbi könyvek forogtak a kezünkön, elsősorban apai nagyanyámnak köszönhetően, aki sokat olvasott. Sokáig úgy emlékeztem, úgy is meséltem, hogy a könyv két emberről szól: az egyik a Duna medrében, a víz alatt bandukolva, árral szemben haladva disszidál Magyarországról, s valahol Dévénynél(?) találkozik egy szembejövő, korábban külföld-

re távozott magyarral, aki ugyanúgy a víz alatt haladva bandukol vissza Magyarországra. Köszöntik egymás, szóba elegyednek, leülnek egy-egy víz alatti kőre, tüzet gyújtanak, beszélgetnek. Az egyik elmondja miért hagyja el Magyarországot, a másik elmondja, miért tér baza. Aztán úgy döntenek, hogy maradnak ott, ahol éppen ülnek. Így emlékszem az írásra, melynek eredetije valószínűleg eltér attól, ami az én emlékezetemben jó fél évszázada él. Azóta tudom, hogy ez volt Csurka István első novelláskötete, valószínűsíttem, hogy A mélység vándora című novelláról lehet szó.

Tíz évvel később már tudtam, hogy Csurka nem Jókai Mór kortársa, hogy élő, eleven magyar író, mint ahogy erről aztán személyesen is meggyőződhettem. Csurka István bízást megbocsátja nekem, hogy az időközben eltelt fél évszázad során nem olvastam újra A mélység vándorát, mert attól tartottam, hogy amire, ahogy emlékszem, az a személyes posztfabulációim okán esetleg eltér az eredetitől. Hadd őrizzem ezt az olvasmányemléket így a továbbiakban is. Mert merszem sincs újraolvasni. A novellához oly szorosan kötődő „folytatás” ugyanis nincs ott az eredeti írásban, s az én emlékezetemben ezzel a folytatással egész a történet. Azzal, amiről a szerző nem is tud: apámat följelentették a könyv miatt, a könyvet elkobozták, s a csehszlovák államrendőrségnek ezúttal nem kellett tárgyi indítékokat kreálni ahhoz, hogy az apámat néhány hónapra ismét vizsgálati fogságban tartsák. Hiába mondta, mondhatta, hogy a Prágai Magyar Kultúra főpályaudvari kioszkjában vette a könyvet, amelyet én azóta se vettem meg, mert féltem, egyszersmind azt reméltem, hogy egyszer egy antikváriumból majd előkerül az elkobzott eredeti példány, s benne a szögletes pecsét, melyre jól emlékszem: a Prágai Magyar Kultúra pecsétje, melyre az apám szintén hasztalan hivatkozott.)

Kölcsönadtam Vidornak a *Puszták népét*. Ímmel-ámmal talán beleolvasott.

– Most nincs időm óvasnyi. Maj télen.

Ennek ellenére csak bő esztendő múltán hozta vissza a könyvet. Később egyszer váratlanul beállított, és újra elkérte. Egy hét múlva újra visszahozta, és hozott mutatóba egy másik példányt is. „Szombaton Győrbe vótam, oszt megvettem magamnak.”

Nem mertem tőle megkérdezni: vajon legalább az egyik példányt elolvasta-e? Kíváncsian vártam a fejleményeket. Talán Nyilas Misivel kellett volna kezdeni. *Pál utcai fiúk? Egri csillagok? Hét krajcár? Szegény emberek? Magyar népmesék?*

Vidor a csehek gyakran kiröhögték. A szüleit nemkülönben. Hát hogyan rohögték volna rajtuk. Ilyen név nincs. Miféle motor? Domotor. Milyen gyártmány? Benzinüzemű vagy nafta? Pedig a cseheknek aztán vannak olyan vezetéknevek, amilyen talán egyetlen más népnek se. A gyakori Pokorny alázatost, a még gyakoribb Spacek cigaretacsikket, a Konecny véglegest, a Mizera nyomorút, a Nejezchleb neegyélkenyeret, a Jezmaso egyélhúst jelent magyarul, meg ilyenek. Még a Demeter is a gyakoribb cseh vezetéknevek között szerepel: egy csak férfiakat számba vevő gyakorisági statisztika szerint sorrendben a 371-ik, és 1630 férfi viseli. A nő már Demeter-ová. Vidor mégsem lehetett Csehországban az, aki: Dömötör. Demeter se lehetett. Vidor se. Így lett Domotor. És Radoslav: örömmel szláv. Vagy szláv öröm?

– Anyu hiábo könyörgött, apám hiábo járt össze mindenféle hivatalt, ha eccer az öregapámékat a deportáláskor így írta be a csecsendőr, akkor annak úgy köllött marannyi. Vidor a Domotor elől menekülve, nagyapja, apja, saját nevét visszaszerzendő jött vissza szülei földjére. Az első dolga volt, hogy a hivatalokban kijárta a Dömötör Vi-

dor nevet. Papírokon is. Ebbéli fáradozásai közben ismertem meg. Valaki megint hozzám küldte, hogy én talán tudok segíteni. Sikerült.

Egyszer azzal vigasztaltam őt, hogy „ha nem a Felvidéken, hanem Szerbiában élnél, akkor nem Radoslav, hanem Radovan lenne a neved, mint Karadzsić, aki háborús bűnösként áll a hágai törvényszék előtt.

– Még mitnem! – mondta vigyorogva, de láthatóan átsuhant az arcán az árnyék. Arra gondolhatott, hogy a Benes-dekrétumok szerint mi is kollektív háborús bűnösök vagyunk.

Vidor sokat kérdez. Összefüggések nélküli válaszokkal soha nem éri be. Történelmi ismeretei még mindig legalább annyira foghíjasak, mint a magyar nyelvi ismeretei voltak, mint amikor Csehországból hazatelepült a Csallóközbe, ahol 1947-ben Csehországra deportált szülei, nagyszülei századokon át őshonosok voltak.

Kimondom, hogy foghíjas, és Vidor azonnal lecsap a szóra?

– Mi az a foghíjas? Kevés a fogam?

Még végére sem érek a magyarázatnak, Vidor keserűen megjegyzi:

– Protézis. No, döntjél!

Teletöltöm a poharát. Egy szuszra felhajtja. Mosolyogva újratöltöm, hadd oldódjék a nyelve. Megkérdezi, miért mosolygok. Visszakérdezek.

– Apád ivott?

– Mé kérded? Níha ivott. Níha sokat. Osztán má rengeteget. Még nem montam, hogy a felvonóba akasztotta fő magát?

Nem tudom visszafogni, elröhögöm magam. Vidor a homlokát ráncolja. Miután gyorsan megmagyarázom, hogy a felvonó a lift magyar neve, az elvonó pedig az alkoholelvonó. Ezen Vidor is derül.

Imponál neki, amikor azt mondom, hogy nekem aligha jutott volna eszembe az „alkoholelvonó”.

– No látod! Jobban tudok magyarul, min te.

Aztán a töltés, az öntsél, a döntsél jelentéseiről beszélek neki, meg arról, hogy ha a csallóközi embernek a városi magyarrá lett gyerekkori cimborájával borozgatva kényserű „úrhatnámhatnékja” lesz, akkor mondja azt, hogy döntjél.

Vidor nem érti, hogy mi a különbség egy lábon álló szálfa ki-döntése és egy kormány meg-döntése között. Ez elkeseríti, aztán egy régi történettel sikerül őt vidorabb kedvre deríteni. Arról mesélek neki, hogy gyerekkoromban pontosan számon tartottam a falum temetőjének sírjait. Tudtam, hogy őt öngyilkos, három gyilkosság áldozatául esett lélek, valamit egy gyilkos ember is nyugszik ott, ráadásul a felesége mellett, akit ez az ember fejszével csapott agyon nem sokkal Trianon után. A mesélők szerint a házártyos menyecskét „a ferencjóska óbsitjával együtt Bécsből hozta haza a falunkba, ahol az asszony ötven év alatt se tanult meg rendesen magyarul. „Sokat egreciroztatta azt a jámbor, szöszmősz urat” – mesélte a dédöreganyám, aki keresztanyaság révén még rokonságba is keveredett velük.

(Azon a véres éjszakán az történt, hogy lámpaoltás után az öregasszony rászólt az urára: „Jozseff, oltsd föl aszt a lámpit!” Az öregember engedelmesen, bár nyögve kikecmergett az ágyból, és meggyújtotta a petróleumlámpa kanócát, aztán visszafeküdt, és báltal a fénynek, a falnak fordulva újra belekezdett a félbeagyott Miatyánkba. Az öregasszony kisvártatva, még az

ámen előtt ismét megszólalt: „Jozseff, gyűjts föl aszt a lámpit!” Az öregember engedelmesen megint felkelt, eloltotta a petróleumlámpát, aztán visszafeküdt, és újra belekezdett az imádságba, mire az öregasszony: „Jozseff...

Egyesek szerint tízszer, mások szerint annál is többször kelt fel az öregember, amikor aztán szó nélkül kicsoszogott az udvarra, bevitte a fejszét, „és egyetlen mozdulattal kettéhasította az asszony fejét. Dolga végeztével visszafeküdt, hogy imádkozzon, és jól kialudja magát, mert tudta, hogy reggel úgyis érte jönnek a csöndérek. Jöttek is, de csak másnap délben Galántáról. A saját szememmel láttam, ahogy vasra verve, félrekapott kalappal a fején végigvezették a Pörösön. Felém is pislantott, de én félreéreztem” – hallom ma is a később többekkel együtt tanúnak is becitált dédöreganyám golyvától fuldokló hangján a rémtörténetet. „A nagykendőm csücskéig érő nagy-nagy hóban, szánkón mentünk a vasúthoz, aztán vonattal Budapestre”, ahová a dédöreganyám mindig szívesen utazott. Mert – mint sokszor hallottuk – először látott „mozgóképet meg elefántot, császárnét, császárt, pompás parádét kilencvenhatban”. És ott tanult meg pestiesen beszélni, máshogyan, mint a falubeliek, kivéve a kántortanító feleségét, aki pesti volt.

„Tizenegy évet töltött a tömlöcben. Sok-e, kevés-e, nem az én dolgom, de azt tudom, hogy ha engem nem kérdez a bíró, akkor Józsi bácsi bitón végezte volna. Mert olyant volt az a bécsi némbor, amilyenek még a császárváros se látta soha párját. Nem akart megtanulni magyarul, de azért megtanult ám, csak nem mindig mutatta. Az ura meg nem volt hajlandó németül szólni, meg aztán kevés német szót tudott, annyit, amennyi a bécsi laktanyában köllött. Fél évszázadot voltak együtt, de az az asszony az Istenért se volt hajlandó lámpigyűjtésnek mondani a lámpigyűjtést, és lámpiolásnak nevezni a lámpiolást. Lámpifűjásnak se. Józsi bácsi meg kemény magyar volt, okos is, türelmes is, de a feje is kemény volt ám” – mesélte a dédanyó. No nem nekiünk, gyerekeknek, hanem a nála vizitáló rokonoknak, vendégeknek, akik sokat meséltették a közel száz esztendő megélt, Amerikát is megjárt, világot látott öregasszonyt.)

Vidor nagyot derül a történetemen, mukkanás nélkül hallgatja végig, aztán megszólal.

– Én is szíttbaszarintottam vóna a fejít az ilyennek. Eszt most mé mesítéd el nekem? Azé, hogy a dógokat néven köll nevezni? Vagy nem azé?

– Pontosan. Látod, pedig én is aszontam eddig, hogy fölójtom a villanyt.

– Sose búsulj, Vidor, ezért nem kerülsz áristomba. Ha büntetnék, se kéne leülöd, mert nem férnétek be a basziba. No és ha az autódat indítod, azt hogy mondod?

– Há startullom, nem?

– Mesélj tovább!

Vidor nem szívesen beszél az életéről, különösen mostanság, amikor már a kenyere is bizonytalan.

– Mer miután a vállalkozásom szarba fűt, alkalmi munkákat is válok. De csak ismerősökné! Tudod. És nem mindent. Csak szakmunkát. Ásny útálok.

Vidor sok mindenhez ért, de nem mindenhez. Eredetileg sörfőző mesterséget tanult České Budejovicén, abban a csehországi városban, ahol megszületett. Szerette, értett hozzá, pályája gyorsan ívelt felfelé, megbecsült mestere volt a gyárnak. Röviddel a rendszerváltás után kilépett, volt megtakarított pénze, abból visszavásárolta a nagyapai portát, hitelből vett egy kamiont, a pajtában meg a csűrben sörlerakatot létesített. Nappal az anyja tartotta szemmel a portát, éjjel egy fizetett éjjeliőr, ő meg fáradhatatlanul járta ugyanazt az utat, sörösrekeszek tízezreit végigzörgetve az időközben kettévált Csehszlovákiából lett két ország között.

– Dögire kerestem magam. Két év múva úgy át a házom, min most – emlegeti fel gyakran Vidor.

Később betársult hozzá egy prágai mérnök, akinek több kamionja volt.

– Még többet kerestünk, osztán a mocskosa fél év alatt tönkretett. Osztán mégis csak lábro átom, de má csak az egyikre. Látod. De így is megvagyok.

Vidor tanulékony. Már azt is tudja, hogy amit itt minden felvidéki magyar veterányiknek mond, annak a magyar neve képviselőfánk. Hogy amit itt mindenki naftának nevez, annak a magyar neve gázolaj. Vidor ugyan sosem olvasott Hrabalt, a *Sörgyári capricciót* is csak filmen látta, de felháborodik, amiért „a magyarországi magyarok folyton Chrrrrrabalt mondanak Hrabal helyett.

– Mé nem tudják, hogy úgy köll óvasnyi, ahugyan írva van? Mer há hun van a Hrabal nevibe céhá. Sehun. Ezek meg mégis Chrrrrrabaloznak. A Havel is Hávelnek mondják. Tiszta hülyék.

Egyetértően bólogatok. Látom a szemén, hogy ennyi elismeréssel nem éri be.

– Így igaz, ahogy mondod, Vidorom. Tanulhatnának tőled.

Hangja is, tekintete is hálát sugároz. Én is hálás vagyok neki, mert tanulékony, mert tetszik, hogy szembe megy az árral. Míg ő ragaszkodik az anyja nyelvéhez, sokan szégyellik, titkolják, feladják. Mindig szívesen beszélgetek vele. Ő is velem, mert tanulni akar tőlem. Sejtelve sincs, hogy valójában én tanulok tőle. Rajta kívül ugyanis senkit sem ismerek, aki idegen nyelvi közegben úgy szerezte és őrizte meg az anyanyelvét, ahogyan ő. Mi sem lenne egyszerűbb, mint rendhagyó esetnek tekinteni őt, másnak, mint azokat, akik már évekkal Vidor születése előtt hazaszöktek, vagy keserves instanciázások árán szabadultak meg a csehországi cselédsorból. Másnak, mint azokat, akik akármilyen kényszer szorításában vagy később valamilyen nehézipari ágazatban jobb kezesetet, esetenként lakást is ígérő lehetőség miatt nem tértek vissza a szülőföldjükre, ahol a buzgó téeszésítőők már lőtték a lovakat.

Vidor elfáradt, hallgat. Egyszer csak minden előzmény nélkül dalra fakad.

– Igyál betyár, nyúlik a nyár...

Nem hiszek a fülemnek. Nyúlik a nyár?

– No még egyszer! Elölről!

– Igyál betyár, nyúlik a nyár, úgyse soká betyárkocc már!

Nagyot derülök. Nyúlik a nyár! Hogy ez nekem miért nem jutott eszembe!

– Té már a globális felmelegedésről nótázol, tudod-e? – kérdezem. Nem érti. Mikor aztán elmagyarázom, hogy nem nyúlik, hanem múlik a nyár, Vidornak nem tetszik, restelli. Mint régebben, amikor azt mondta: „Négyzeteltéremem volt a benzinkúton, mert nem tudták, hogy mi az a gázolaj. Ezek csak naftát ismernek.”

Vidor már régebben elmondott egy korántsem jellemző esetet az ottmaradottakról. „Anyutú tudom” – kezdte a történetet, amelyben a cseh nagygazda fia beleszeretett a náluk robotoló magyar család egyik lányába, és a szülők ellenkezésével szembeszegülve feleségül vette. A fiatalasszonyból egykettőre olyan cseh menyecske lett, hogy később a gyerekeinek se árulta el soha, hogy magyar vér is folyik az ereikben.

Viszonzásul én is elmondtam Vidornak egy másik, megint csak nem jellemző történetet, amikor a szüleivel Csehországba deportált magyar legényre csendőrököt szabadított a cseh gazda, mert a legényt okolta, amiért felpuffadt és kimúlt három tehene.

Rövidre fogva a gyerekkoromban suttogva terjedő történetet: amikor a két „csecsendőr” kiért a gazda portájára, az éppen istállót ganézó legény időben meglátta, hogy két csendőr közelít, menekülőre fogta, és befutott a közeli fenyves sötétjébe. Azok meg utána-lóttek. A legény egy fa mögé húzódott, aztán amikor az egyik csendőr loholva feléje közelített, ő felemelte a vasvillát, és hagyta, hogy a csendőr beleszaladjon. Halálra ítélték, és kivégezték – suttogták a falumban gyerekkoromban.

Vidor előbb meghatódott a történeten, aztán rövid töprengés után – talán a bizalmamat viszonzva – nyögvenyelősen elmondta, hogy az „becsehesült nő az anyja első unokatestvére.

– A gyerekei meg a én onokatestvéreim, de én nem ismerem őket. Ők meg azt se tuggyák, hogy én vagyok. Szerintem azt se tuggyák magukrú, hogy magyarok. Vagy azt se, hogy azok vótak. Én meg tudom, mert nekem Anyám mindent elmesílt. Ja, még azt akarom kérdeznvi, hogy a GPS-nek mi a magyar neve?

– Nem tudom, de ha akarod, „kigúglizom”.

– Nem köll, majd én megmondom neked: Globális Helymeghatározó Rendszer. Ez a rendes magyar neve – mondja Vidor, és elégedetten mosolyog. Elköszön, aztán hónapokig hírét se hallani. Nem is telefonál. Karácsony harmadnapján becsönget.

– Elóvástam aszt a Puszták nípit. Fú a hétszázát! Igen sok szót ne írtek ám belülle, de igen jó. Tudod, anyám is pusztán született, vagy min. Nemtom. Lehet, hogy tanyán. Szilveszterig megin elóvasom, és összeírom a érthetetlen szavakat, osztán te majd megmagyarázod, osztán jövőre elmegyek arra Rácegresre is, mer be akarom járnvi Magyarországot. Látni akarom! Velem gyűsz?

– Nem, nem megyek. Rácegresen csak romokat találnál. Vagy már azt se.

– Miket beszísz?! Maj a dzsípiessz odavezet.

– Aligha. Nekem elhíheted. Volt egy barátom, akinek ott telt a gyerekkora. Már nem él. Vele jártam ott ’76-ban.

Más alkalommal én igyekszem rábeszélni Vidort, hogy menjünk el együtt a Sumavába. Kalauzoljon, segítsen megkeresni azt a helyet, ahol jó fél évszázada egy ember kígyókat fogdosott, ahol...

– Nem megyek. Oda soha többé nem megyek – mondja határozottan. – Te se menj! Magad mondtad, hogy a nímet ház má akkor is romos vót. Minek menni oda?

Kérdését válasz nélkül hagyom, mert valóban: minek mennék oda? Aztán elé teszem a róla szóló írás vázlatát. Éppen csak belekezd az olvasásba, máris az asztra csapja a kéziratot.

– Írhacc rúlam, de azt a cse nevet nem írhatod le. Nincs semmiféle Domotor. A én nevem Dömötör Vidor. Itt van, nízd meg! – mondja ingerülten, és az asztra csapja a pénztárcáját, aztán felkapja, és előrángatja a személyi okmányait. Kiteregi, aztán visszarakja a papírokat, végül sértetten elviharzik.

Amikor újra jön, nyoma sincs rajta sérelemnek. Látom a szemén, hogy valamit akar. Hagyom, hogy előálljon vele. Kisvártatva belekezd.

– Menjünk el mégis Csehbe! – mondja határozottan.

– Nocsak! Mégis miért? – kérdezem.

– Visszaviszem a cse álompolgárságot, és ha akarol, elmegyünk a Sumavábo is.

– Rendben van, de csak jövőre. Tavasszal. Vagy inkább nyár elején. És miféle cseh állampolgárságról beszélés? Te megtartottad a cseh állampolgárságodat?

Vidor zavaros magyarázatba kezd: miután hazaköltözvén felvette a szlovák állampolgárságot, a csehet is megtartotta.

– Mert ott vannak a gyerekeim! Há nem? Ha én elpatkolok és örököni kú, eccerűbb lesz nekik, gondútam magamba akkó. Há nem?

– Nem tudom Vidor. És most miért akarsz róla lemondani?

– Mirű?

– Hát a cseh állampolgárságról. Vagy nem?

– Azé, mert föl akarom venni a magyart. Magyar vagyok. Há nem? Háromféle állampolgár nem lehetek. Mit szósz?

– Helyeslem.

Csak az nem tom, hogy a öregapám vagy annak a öregapja mikó vót magyar állampolgár. Az vót. Vagy nem?

Történelmi lecke következik. Vidor végighallgat. Nincs kérdése.

Harmadnap felhív telefonon, és azt kérdezi, hogy mi a különbség a tanya és a laktanya között. Mert hogy mi a tanya, azt tudja, de hogy a laktanya mi lehet, azt csak sejtí. Amikor azt mondom, hogy kaszárnya, a telefonban is hallom, amint Vidor a homlokára csap. Aztán azt akarja tudni, hogy a csintalan vajon ellentéte-e a csinosnak?

* * *

Később, amikor Vidor könyvért jött és könyvet hozott vissza, kértem, hogy olvassa végig, amit róla írtam.

– Maj máskó elővasom..

Végül a minap felhívtam telefonon, hogy jöjjön és olvassa el. Azt mondta, most nincs ideje, de negyedóra múltán mégis becsöngetett.

Elé tettem a kéziratot, aztán magára hagytam, félrevonultam, hátra mentem a kertbe szöszmötölni. Fél óra múltán utánam jött.

– Én nem bánom.

– Mit nem bánsz?

– Há aszt, hogy eszt megírtad.

Mielőtt Vidor elkészönt, adtam neki egy könyvet ajándékba. Hálából, mert sokat tanultam tőle.

Megnézte könyv borítóját, és azt mondta:

– Há bizony, én ezt az embert má láttam valahun!

– Tudom. Ezért adom. Ő volt rácegresi.

KESZELI FERENC (1947) Pozsonyban született és majd harminc évig élt ott. Magyar Lapoknál dolgozott. A Magyar Köztársaság Pozsonyi Kulturális Intézetének munkatársaként, illetve az MTI szlovákiai tudósítójaként is tevékenykedett. Verseskönyvei, gyermekkötetei, irodalmi képes albuma jelent meg. Történeti, művelődéstörténeti, művészeti szociográfiai írásokat publikált. Jelenleg Somorján él.